

Переклад українською — Марія Сатанурова

Ямамото Цунетомо

Я 54 Хагакуре, або Заховане в листі. Відомий трактат про кодекс честі самурая. / Цунетомо Ямамото. — Київ: Видавничий дім «СВАРОГ», 2024. — 240 с.

ISBN 978-611-01-3149-0

«Хагакуре» — найавторитетніший трактат, присвячений бусідо — кодексу честі самурая. Так називали в давній Японії зведення правил і установ, що регламентують поведінку та повсякденне життя самураїв — військового стану, що визначає історію своєї країни протягом століть.

Чистота та ясність мови, глибина думки та гранична щирість переживань характеризують твір Ямамото Цунетомо — великого самурая, який намагався по своєму відповісти на запитання: «Як ми живемо? Як ми вмираємо?»

ISBN 978-611-01-3149-0

УДК 355.4

© Видавничий дім «СВАРОГ», 2024.

Некванлива бесіда в зоряній тетраді

Васали клану Набесіма повинні розбиратися в його історії та традиціях. Сумно, що останнім часом цими знаннями стали нехтувати. Суть їх здобуття полягає в тому, щоб краще зрозуміти, як виник і розвивався клан, увіковічити в пам'яті, як він досяг процвітання завдяки самовідданим зусиллям та благородству предків-засновників роду. Тому, що наш клан існує так довго і до наших днів не має собі рівних, ми зобов'язані господину Готю за його співчуття та війську храбрість, господину Рісо за його милосердя та благочестя, а також силі та могутності пана Таканобу і пана Ніппо. Зовсім незрозуміло, як люди нашого покоління можуть забувати історію та традиції нашого клану і навіть шанувати чужих кумирів.

Ні Шакьямуні, ні Конфуцій, ні Масасіге Кусунокі, ні Сінген Такеда не служили у кланах Рюдзодзі та Набесіма, і їхні погляди не відповідають традиціям нашого клану. І в мирний час, і в часи війн, як верхи, так і низи мають жити, шануючи лише своїх предків та їхні вчення. Послідовники будь-якої школи або традиції поважають майстрів свого шляху. Люди, які належать до нашого клану, не потребують зайвих знань та чужих вчень. Можливо, глибоко пізнавши нашу історію та традиції, хтось і захоче ради задоволення дізнатися щось про інші землі. Однак, оволодівши нашими традиціями, він неухильно прийде до висновку, що в інших землях немає нічого такого, чого нам не вистачає. Якщо представник якогось іншого клану зацікавиться похо-

Хагакуре, або Заховане в листі

дженням кланів Рюдзодзі та Набесіма, задасть питання, як володіння Рюдзодзі стали володіннями Набесіми, або попросить: «Я чув, що ніхто на Кюсю не може порівнятися з родами Рюдзодзі та Набесіма в воєнних подвигах. Розкажіть мені про них», — то людина, яка не знає нашої історії та традицій, не зможе сказати ні слова в відповідь. Для людини, служачої нашому клану, не повинно існувати нічого, крім ревностивого виконання своїх обов'язків. Проте люди часто знехтувально ставляться до свого обов'язку та прагнуть переїхати на інше місце, вважаючи, що там їм буде цікавіше. Це приводить до помилок та нерозбіжностей. Прекрасні приклади служіння клану — життя пана Ніппо та пана Тайсейіна. У ті часи служні йому люди виконували свої обов'язки самовіддано. Верхи шукали собі вірних слуг, а представники низів прагнули бути корисними своїм панам. Між верхами та низами існувала згода, і клан підтримував свою могутність.

Повелитель Ніппо проливав кров у битвах, йому доводилося стикатися з відчайдушними ситуаціями, кілька разів він був готовий вчинити сеппуку, проте завдяки його неперевершеним зусиллям і везенню клан витримав. Повелитель Тайсейін також був на межі самогубства, але, відзначившись у битвах, зміцнив своє положення в клані і зумів стати його першим правителем. Не жаліючи зусиль, він зміцнив систему управління, підсилив стратегічно важливі пункти та зробив багато іншого. Будучи благочестивою людиною, він сказав: «Я не можу з пренебреженням ставитися до діяльності повелителя Ніппо, зусиллями якого створювався наш клан. Моєю метою є забезпечення клану миру та процвітання для майбутніх поколінь. У мирний час мир навколо нас поступово стає марнотратним і

безладним; люди будуть забувати про суворі воєнні часи та витрачати все більше у своєму прагненні до розкіші. Верхи та низи будуть бідувати, обличчями відкриваючи себе на очах людей, що живуть у нашій провінції та поза її межами, і їхні оселі розрушаться. Старі люди вмирають, а молодь турбується тільки тим, як не відставати від часу. Сподіваюся, записані мною настанови збережуться для майбутніх поколінь. Якщо вони будуть передані моєму нащадку, новий глава клану зможе зрозуміти, що відбувалося раніше». Тому повелитель Ніппо провів життя в оточенні паперів, записуючи свої думки. Ми не можемо знати про секретні традиції, але старі розповідали, що таємні закони війни — катікуті — передавалися в клані Набесікони війни — катікуті — передавалися в клані Набесіма з покоління в покоління, з уст в уста. У спадщинному ларці, який переходить від правителя до правителя, зберігаються два тексти, присвячені військовій тактиці: «Вибрані відчуття зору і слуху» (Сітйокікутісьо) та «Хроніки трьох поколінь батьків» (Сенкосандайкі). Крім того, повелитель Ніппо детально записував в окрему книгу, виготовлену з торіноко, відомості про існуючі в клані порядки та звичаї, різні установи, записи про ведення справ з центральним урядом, про обов'язки людей, що перебували на його службі. Витрачені ним зусилля справді надзвичайно віддано служили справі довгого процвітання клану, і ми повинні відчувати глибоку вдячність за це. Хотілося б з усім повагою до нових правителів побажати, щоб вони пам'ятали про витрачені повелителем Ніппо та повелителем Тайсейіном зусилля і принаймні з належною увагою ставилися до писань своїх попередників. Оточення нових правителів з самого їхнього народження поклоняється перед ними, будь-якими способами оберігає від турбот, тому вони не знають труд-

нощів, не знають традицій та історії клану і роблять все, що їм забажається, мало турбуючись про відповідальність, що лежить на їхніх плечах. У останні роки з'явилося багато різних нововведень, і справи в клані пішли під гору. У такі часи різні хитрії, які насправді нічого не знають, хвастаються перед один одним своєю мудрістю і турбуються тільки тим, як би придумати щось новеньке, рідкісне, щоб сподобатися правителю, всовувати свій ніс у всі справи і творити, що їм забажається. Ось деякі результати їхньої діяльності: виник розлад між трьома сімейними гілками клану Набесіма; установа системи тякудза; прийом на службу людей з інших кланів; призначення самураїв з резерву на командні посади в армії; часті переміщення в бойових одиницях; зміна резиденцій; прирівняння вищих васалів до статусу родичів правителя; ліквідація східної резиденції Коскен; введення системи ранжування осіб, допускається до аудієнції у правителя; будівництво нової резиденції Нісі-ясікі; реформування частин легкої піхоти; розподіл васалам речей, належавших колишньому правителю; руйнування старої західної резиденції та таке інше. Стиль вирішення таких питань змінюється кожен раз зі зміною правителя, і, якщо він піддаватиметься спокусі організувати щось нове, виникають проблеми. Однак установи, введені нашими предками, виявилися міцними і побудований на них фундамент залишився непохитним. При всьому сумнівному результаті нововведень верхи та низи, об'єднавшись і слідуючи вченню повелителя Ніппо і повелителя Тайсейіна, здатні забезпечити спокій людей та ефективне управління. Серед декількох поколінь наших правителів не було жодної недостойної або нерозумної людини. Вони ніколи не опускалися за впливом на друге або третє місце в ряду даймьо. Ми представ-

ляємо собою винятковий клан, і в цьому також проявляється воля провидіння, яке покровительствує нам завдяки вірі наших глибоко шанованих предків. Наші правителі ніколи не висилали своїх підданих, навіть самураїв, що стали ронінами, в інші провінції і не приймали на службу виходців з інших кланів. Рівно не виганялись і нащадки тих, кому в свій час було наказано вчинити сеппуку. Поява на світ у нашому клані, де між господарем і слугою існує глибокий зв'язок, — це невиражене словами благословення, яке передається з покоління в покоління не лише тим, хто перебуває на службі у повелителя, а й селянам та міщанам. Ті, хто стають васалами правителя нашого клану, повинні бути готові розрахуватися за цей щедрий дар безкорисливою та бездоганною службою. Навіть якщо хтось з них стане роніном або отримає наказ вчинити сеппуку, він, як людина, повинен сприймати це як дане. Навіть опинившись глибоко в горах, навіть під землею, де завгодно, слід відчувати нескінченне бажання служити клану, його процвітання. Ось до чого передусім має бути готовий самурай клану Набесіма, у цьому найвищий смисл його існування. Можливо, мені не гідно так казати, але я ніколи не мріяв досягти нирвани та стану Будди. Я лише бажав би відродитися сім разів як самурай клану Набесіма і повністю присвятити себе збереженню спокою в наших землях. Для цього не потрібна особлива енергія і розум. Достатньо сили духу, щоб заявити про свою готовність нести на своїх плечах вагу відповідальності за весь клан. Якщо я така ж людина, як і всі, чому я повинен уступати комусь у своєму служінні своєму господарю?

Навіть якщо у вас є знання, воно не матиме сенсу, якщо ви не вірите у себе. Кожен самурай повинен ві-

рити, що він здатний взяти на себе відповідальність за свій клан. Порив — це як вода в чайнику: швидко нагрівається, але так само швидко остиває. Проте є способи не допустити остигання віри.

Для цього я дотримуюся чотирьох заповідей:

- Ніколи не відступайте від інших, йдучи шляхом воїна.
- Будьте завжди готові служити та бути корисними своєму господарю.
- Поважайте батьків.
- Будьте милосердними та працюйте на користь людей. Якщо кожного ранку повторювати ці заповіді перед божествами та Буддою, сили людини подвоюються, і він ніколи не зійде з обраного шляху. Повільно, мов гусінь, він буде рухатися вперед. Навіть божества та Будда починали з клятви вірності

Книга перша

Шлях самурая — це Шлях воїна. Що може бути зрозуміліше? І все ж таки виявляється, що люди невмілі та неуважні. Якщо поставити питання: «У чому справжнє значення Шляху воїна?» — мало хто зможе на нього відповісти без замислу, тому що люди не розуміють це серцем. Це проявляється у невдячності до того, що таке Шлях воїна. Це повне небажання та легковажність.

Я зрозумів, що Шлях воїна — це смерть. У ситуації «або — або», коли перед тобою вибір між життям і смертю, швидко обирай смерть. Доводів на користь іншого вибору не існує. Треба виявити рішучість і діяти. Деякі вважають, що помирати, не маючи конкретної мети, не виконавши своєї місії до кінця, безглуздо. Це міркування у душі камігати. У ситуації «або — або» неможливо передбачити, чи вийде все так, як задумано, чи ні. Всі люди хочуть жити. Будь-яка людина може знайти логічне виправдання бажанню залишитися в живих. Але якщо він залишився живим, не виконавши те, що хотів, це означає, що він боягуз. Це складний і ризикований момент. А якщо людина померла, не досягнувши мети, хтось може сприйняти це як марнотратство. Але така смерть не принесе позору. Ось такі думки вибору Шляху воїна.

Треба кожного ранку, кожного вечора готувати себе до настання смерті. Коли самурай готовий померти в будь-яку мить, він отримує свободу, яку дає Шлях воїна, і бездоганно виконує свій обов'язок протягом всього життя.